

В неділю рано зілля копала (стислий переказ)

Ольга Кобилянська

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Повість починається зі слів пісні "Ой не ходи, Грицю, на вечорниці". Події твору відбувалися давно, в селі, що знаходилося в горах.

Під горою, що називалася Чабаниця, тулилося це село і бігла гучна ріка, недалеко від якої стояла хата багачки і вдови Іванихи Дубихи, яка мала єдину дочку. Якось у село прийшли цигани, що верталися в Угорщину. У таборі між ними трапилася одна пригода: третьої ночі по їх приїзді молода Мавра, жінка провідника циганів на ім'я Раду, народила сина. Дитина була білою, і Раду відразу зрозумів, що жінка зрадила йому. За законами циган Мавра мала бути покарана. Старий Андронаті, батько Маври, сказав, що визнає провину дочки, але просив дарувати дочці ще три дні між циганами. На третій день Андронаті влаштував прощання з дочкою: наливав усім горілки, потім заграв на скрипці жалісливу пісню і заплакав. Насправді батько напоїв усіх зіллям, щоб міцно спали, а сам вночі виніс Мавру і дитину з табору, бо дочці загрожувала смерть.

Андронаті підкинув дитину бездітному багачеві в одному із сіл за горою Чабаницею, а Мавру, яка теж була впоєна зіллям, поклав недалеко млина недавно повдової багачки Іванихи Дубихи. Біля дочки він поклав клунок з її речами. Від одного чабана циган довідався, що на обійсті, де він лишив дитину, живе перший багач в селі, Михайло Дончук, який не має дітей. Сам Андронаті не міг вернутися в табір, тому пішов у мандри, надіючись, що колись примандрує знов в оці околиці і погляне, як живеться внукові в багача.

Коли Мавра пробудилася рано, почала кликати батьків, пригадала про дитину, якої не було поруч, думала, що це з нею зробив Раду. Іваниха Дубиха змилювалася над циганкою і взяла жити до себе. Через два місяці по смерті чоловіка в Іванихи Дубихи народилася маленька Тетянка. Мавра стала дитині другою матір'ю.

Коли Тетянці було дванадцять років, Мавра попросила Іваниху Дубиху дозволити їй відокремитися від неї, бо сільські люди надто їй допікали і глузували. Крім того, Тетяна скоро стане дівочити – отже, їй, Маврі, іншої роботи треба, як годиться справедливій циганці. Циганка вирішила жити на Чабаниці, де стояв порожній бурдей-колиба, у якому жили колись чабани. Там циганка займалася ворожінням, збирала чудотворне зілля.

На Чабаниці була білява скала, яку прозвали "Білим каменем". З-під нього було видно всі сусідні верхи і ліси, а між ними й село Третівку, що лежало на угорській границі. Зі східної сторони Чабаниці, з якої пів години ходу від обійстя і млина Іванихи

Дубихи, вибігала в ліс біла стежечка. Ідучи тією стежкою від млина вгору лісом, можна було добратися до колиби Маври. У день, коли вона перебралася жити туди, подарувала Тетяні на пам'ятку про себе подарувала золоті обручки-ковтки, півмісяці. Малою дістала Мавра їх від своєї матері, а тепер просила носити ці сережки Тетянку, щоб була в них красна і пишна, як сама туркиня.

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

У двадцять років Тетяна була висока, гнучка, білолиця, мала чорні густі брови і чорні очі. Дівчина була працьовита, чесна, милосердна. Вже й кілька разів старостів виправляла. Мати ж пильнувала, щоб дочка не подалася за нерівною собі парою. Щонеділі і свята вони ходили до храму божого, але й Мавру дівчина могла навідувати, коли хотіла.

У багача Михайла Дончука в селі Третівці жив хлопець Гриць, їхній годованець, якого колись підкинули на призьбу. Своїх господарів Гриць кликав батьком та матір'ю. Хлопець допомагав їм, працював, та інколи міг покинути все і їздити селами та лісами. Гриця дівчата роєм обступала, але батьки вирішили, що йому ще не час женитися. Та вони вже мали на прикметі Настуню Кривинюківну, бо її батьки були добрі ґазди. Саме Настка тримала Гриця у селі, з нею всі жалі ділив. Якби не вона, пішов би в світ, про який розповідав один старий білоголовий циган, що кожні кілька років переходив через їх село з Угорщини. Для Гриця тільки й щастя, що сопілка, трембіта і Настка.

Якось зимою Мавра кинула собі карти. Щось велике, несподіване чекало її, і в цьому вмішана Тетяна. Щось і смутне, і радісне чекало Мавру, ніби весілля, ніби смерть. І замішаний хтось в тім, хтось зблизька і хтось здалека. До хати Маври мали прийти два чоловіки, одному смерть, а другому радість. Один молодий, другий старий. Вночі під вікно Маври хтось прийшов і просив впустити. Налякана циганка не знала, що то був Андронаті. Вона так і не відчинила, бо їй здалося, що то приходила душа батька.

Кожної погідної неділі Тетяна приходила до Маври на Чабаницю. Якось, зірвавши два червоні великі маки та завітчавшись ними, дівчина прийшла до циганки, та не застала її вдома. Тетяна подумала, що Мавра вийшла або в сусіднє село, або шукала десь лісом зілля. Дівчина пішла білою стежкою і зустріла Гриця. Потім хлопець привітався, а дівчина попросила об'їхати її, бо вона мусить тут чекати одну жінку. На запитання хлопця, як її звати, Тетяна відповіла, що вона Туркиня. Гриць визнав, що вона красива, що міг би полюбити її, однак дівчина сказала, що вона не для кожного. Хлопець хотів дізнатися про неї більше, але Тетяна говорила, що живе у лісі, назвала його дурнем. Гриць скипів і остовпів, потім почав хвалитися, що він син багатиря, пригрозив, що наб'є її. Гриць не хотів розходитися з нею, просив назвати ім'я, та вона так і не сказала, а потім пішла геть. Хлопцеві лишився лиш великий цвіт червоного маку, що лежав на землі. Його він заткнув за капелюх і поїхав.

Якось Мавра розповіла Тетяні про своє кохання до молодого боярина, який

дізнавшись про її вагітність, здвигнув плечима і сказав, що вона сама винна. Найбільше Маврі запам'ятався його свист, що дістався їй вкінці в нагороду за любов. Циганка застерегла Тетяну, щоб не дожила до такого свисту. Горда Тетяна відповіла, що цього ніколи не буде.

Наступної неділі Тетяна знову зустрілася з Грицем. Відтоді хлопець весь час думав про Тетяну, не міг працювати. Та все одно він ходив до Настки, а вона нічого не допитувалася, не судила, а лише любила.

Через два тижні Гриць і Тетяна знову зустрілися. Дівчина показала турецькі ковтки і пояснила, чому люди в селі назвали її Туркинею. Потім вона запитала, чи до багатьох дівчат ходив Гриць, і попередила, що до неї посвистувати не буде. Хлопець зізнався, що любить її, а Тетяна сказала, що більше до нього не прийде, хіба він прийде до її хати. Вона розповіла про свою маму, і Гриць визнав, що то гонорна пані, але він все одно посватає Тетяну. Дівчині було важко на душі, бо вона пам'ятала слова Маври про зрадливих чоловіків.

Настала осінь. Тетяна тужила за Грицем, та в ліс більше не йшла. Зачинила душу і ніби ждала чогось. Вона згадувала Мавру і розуміла, що краще не любити, якщо мав би він її забути, висміяти. Хотілося розповісти про Гриця Маврі, але дівчина не могла. Якось прийшла до циганки і побачила на печі зілля. Мавра розповіла, що воно з-під "Білого каменя" і дає людині сон. "В неділю рано укопай, в понеділок полощи, у вівторок вари, в середу рано напій, то і гей-гей який сон лихо захопить!" – пояснювала циганка. Тетяна зізналася, що полюбила одного хлопця, а Мавра порадила не вірити йому, поки не пришле старостів.

Поволі проходила молодому Грицеві осінь і зима. Зразу виїжджав іще за красною Туркинею, та дівчина не виходила. Старостів до Тетяни не посилав, бо в його сусідстві жила Настка і він не хотів її смутити. Та одного дня Гриць вирішив їхати у село, де жила Іваниха Дубиха з своєю гарною донькою. Там він заїхав у їх двір, побачив вдову і Тетяну. Дівчина пообіцяла йому, що вийде весною в ліс, коли зазеленіє.

Гриць чекав весни, а тим часом ходив до Настки. Якось хлопець вийшов в полонину і зустрів з дитинства вже йому знаного діда Андронаті, що раз кілька років являвся в їх селі. Обидва розповіли, як їм живеться. Старий циган розказав Грицеві, що волочиться вже до двадцяти років на світі, лише глибокою зимою опиняється в Угорщині, коло інших циганів. Жінка в нього померла ще перед двадцятьма роками, недовго по втраті однісінької доньки, яку постигло нещастя. Дитині тієї доньки, щоправда, поводитьсь добре, а як настане час, що його внук одружиться, тоді він прийде до нього й остане. Андронаті мріяв заграти своєму внукові на весіллі на скрипці. Гриць признався циганові, що кохає дві дівчини, не може обрати одну і з того всього пішов би в світ. Андронаті порадив брати багачку і любити одну. Гриць сказав, що, мабуть, посватає білу – Настку. Хлопець запросив цигани до себе на весілля цієї осені і попросив благословення.

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Нарешті Тетяна вийшла до Гриця в ліс. Вона натякала, що мати не дозволить їй ходити сюди, тож хай він присилає старостів. Гриць пообіцяв, що цієї осені будуть. Вони домовилися, що зустрінуться ще. Тетяна чи не щонеділі ходила лісом. Вона вагалася, чи Гриць вірно її любить. "Заким сніг упаде, ти будеш в моїй хаті", – обіцяв хлопець, а ще признався, що він підкинена дитина, годованець.

Тетяна розповіла Маврі, що любить Гриця, що він обіцяв прислати старостів. Циганка просила квапитися, бо як прийде осінь, мати прийме других старостів.

Якось перед святом Івана Купала Тетяна вирішила розвідатися про свою будучу долю. Запросила товаришок і ровесниць, пішли над ріку оподалік трохи від млина. Завтра Івана Купала, а сьогодні дівчата ворожать. Була серед них і Мавра. Коли Тетяна кинула свій вінок у воду, його захопив вир. Вінок потягнуло в глибіню, і Тетяна не побачила його більше. Мавра сказала, що Гриць не посватає дівчину восени.

Минув якийсь час. Настка пішла з своїми родичами на прощу в далекі сторони і не попрощалася з Грицем, їй боліло серце, що він майже ціле літо не навідувався до неї. Грицеві стало шкода дівчини. Як повернула Настка з прощі, Гриць пішов до неї і зрештою признався, що покохав дочку Іванихи Дубихи у сусідньому селі. Настка відповіла, що він її все одно не покине, бо їхні батьки вже давно домовилися про весілля, а про Туркиню вона сама подбає. Гриць сказав, хай Настка робить, що хоче, а йому хай дадуть спокій. На питання, чому він ходив до Туркині, Гриць відповів, що приворожила його, бо на селі перша чарівниця.

Старий Андронаті прибував до села, де жив Гриць. Зустрів циган і Настку, яка обдарувала його чи не найкраще. Дівчина попросила старого про послугу і пообіцяла Андронаті, що коли він їй допоможе, то вони з Грицем заберуть його до себе і старий добуватиме в них віку. Настка розповіла, що кохає Гриця, але хлопець полюбив Туркиню з сусіднього села, тож треба піти до неї і розповісти їй, що Гриць кохає Настку і посилає до неї старостів. Андронаті пообіцяв, що допоможе.

Було три-чотири неділі перед другою осінньою богородицею. Гриць за наказом батька поїхав у сусіднє село і їхав саме через гору Чабаницю. Коли почався сильний дощ, Гриць прибував до хатини Маври. Циганка сказала, що виглядає його вже як рік, про це повідомили їй карти. Мавра розповіла хлопцеві про своє життя, про Раду, батьків, сина, який тепер був би такий, як Гриць. Дивлячись на хлопця, Маврі здавалося, що вона вже десь бачила такі очі. Циганка поворожила йому і порадила не любити чорні очі, а любити такі, як його, сині. Карти віщували і лихо, та циганка не хотіла говорити про це. Гриць кинув циганці гроші і запросив на своє весілля, а вона поблагословила його. Спускаючись з гори, Гриць роздумував над словами циганки про чорні очі, такі були у Туркині. Раптом він побачив саму Тетяну. Вона сказала, що позаду йде її мати. Зустріч була короткою, Гриць сказав, що він все в роботі, Тетяна пообіцяла прийти.

Одного дня, може, в три тижні по стрічі Тетяни з Грицем, Іваниха Дубиха

відправила дочку до Маври. Дівчина надіялася зустріти Гриця, але замість нього побачила старого цигана. То був Андронаті. Довідавшись від дівчини, що вона дочка Іванихи Дубихи, старий розповів, що був у селі Третівці і синьоока Настка просила їй дещо переказати. Андронаті переповів все так, як просила Настка. Циган звинувачував Тетяну у тому, що вона приворожила Гриця. Дівчина виправдовувалася, розповідала, як вони тут зустрічалися, запевняла, що Гриць любить її. Андронаті зареготався, дівчина трутила старого, він упав і заляв.

Тетяна побігла додому і зізналася матері у всьому. Потім дівчина прибігла до Маври зі своєю бідю. Циганка вирішила, що піде до Гриця і сама про все розпитає його, а потім спробує повернути хлопця до Тетяни. Дівчина сказала, що не треба повертати, коли він зрадив. Коли Тетяна пішла, Мавра зрозуміла, що хлопець, який приїздив до неї під час дощу, був Грицем з Третівки.

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Знову Тетяна прийшла до Маври, і циганка розповіла, що сама говорила з Грицем: він Тетяну любить, але так вже склалося, що вона друга з ряду – мусить уступити. За тиждень в нього з Насткою весілля. Через кілька днів дівчина випадково підслухала біля Мавриної хати розмову циганки і Андронаті. Той говорив, що їм обом, Маврі і йому, не треба тепер признаватися Грицеві, чий він син, бо він циганів не любить. Ліпше переждати аж по його весіллі з Насткою. Від сьогодні за тиждень в неділю їх весілля. Почувши це все, Тетяна побігла під "Білий камінь", де знайшла зілля, яке, на її думку, мало приспати лихо, що сиділо в Грицеві. Сама Мавра казала колись, що треба це зілля копати у неділю.

Настав вечір в середу перед весіллям. Мавра перебирала вдома зілля і думала, котре дати Тетяні, щоб її жаль за Грицем утихомирився. Вирішила дати зілля з-під "Білого каменя". Як дати його мало, воно в сон кидає; а дати забагато, воно іноді і смерть приводить. Мавра була щаслива, бо віднайшла свого батька і сина. Циганка хвилювалася лише за Тетяну, але вважала, що з часом вона Гриця забуде і за другого піде.

Було вже пізно, коли до Маври прибігла Настка. Вона просила циганку бігти рятувати хворого Гриця, бо йому починено. Рано він поснідав, відтак впав у сон і так спить мертвецьким сном. Мавра зірвалася на рівні ноги, вхопила клунок з своїм зіллям і побігла з Насткою. Дівчина кричала, що Гриця отруїли, бо під вікном знайдено пляшку, а пастух бачив дівочу постать, як летіла лісом, якась чорноброва...

У четвер рано Гриць був уже мертвий. Під час похорону Мавра в нечуваній розпуці кидалася на старого батька і звинувачувала, що він її сина від неї забрав, підкинув багачам, щоб зазнав ліпшої долі, як циганська, і ось яка доля постигла його в багатстві. Старий Андронаті зразу боронився, а відтак умовк. Між присутніми в хаті була й Іваниха Дубиха. Вона надіялася, що сюди прийде Тетяна, яка десь зникла. Раптом знадвору почувся спів. То прийшла Тетяна. Висока, худя, бліда, з розшарпаним

волоссям, червоними маками завітчана, з очима, що нікого не бачать. Дівчина співала: "В неділю рано я зілля копала, в понеділок рано пополокала, в вівторок зілля я варила, а в середу рано я лихо убила". Мавра зі сваркою кинулася на дівчину і п'ястуком звалила дівчину додолу. Іваниха Дубиха опинилася коло доньки і крикнула Маврі, щоб не била дочку, а її.

Поховали Гриця. Андронаті і Мавра вернулися до циган. Іваниха Дубиха з людьми шукали Тетяну, яка пропала без сліду. Якось мати здогадалася, де шукати дочку. Вона побігла до ріки. Біля каменя плавав один великий цвіт червоного маку. Друга квітка була біля берега.

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу